

Titel: To opbyggelige Taler

Citation: "To opbyggelige Taler", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K5*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Jette Knudsen; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1998 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-2t44-kom-root.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K5

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **MDCCCXLIV** : 1844.

I trykt udgave: Bind 5 side 179 linje 1

◀ **ikke har Myndighed til at prædike** : hentyder formentlig til, at SK ikke var ordineret og derfor ikke kunne tale med den indviede præsts myndighed. Jf. ritualet for præstevielse, kap. 10, art. 2, i *Dannemarkes og Norges Kirke-Ritual*, Kbh. 1762 (forkortet *Kirke-Ritual*), der endnu var gældende på SKs tid. Heri bestemmes det, at biskoppen – mens ordinanderne knæler ved alteret – skal overdrage dem »det hellige Embede med Bøn og Hænders Paaleggelse saaledes sigendes: / Saa overantvorder [overdrager] jeg Eder nu det hellige Præste- og Prædike-Embede efter den Apostoliske Skik i *Navn GUd Faders, Søns og Hellig Aands*, og giver Eder Magt og Myndighed herefter, som rette GUDs og Jesu Christi Tienere, at prædike GUDs Ord hemmelig og aabenbare udi Kirken, at uddeele de høyværdige Sacramenter efter Christi egen Indstiftelse, at binde Synden paa den Halstarrige, og løse den paa den Bodfærdige, og ellers alt hvis dette GUDs hellige Kald vedkommer, efter GUDs Ord og vores Christelig Skik og Brug«, s. 370f. If. gældende kirkeret kunne kun den, der var teologisk kandidat, ordineret og indsat i et præsteembede og derudover opfyldte en række andre betingelser, prædike i Den danske Statskirke, jf. J.L.A. Kolderup-Rosenvinge *Grundrids af den danske Kirkeret*, Kbh. 1838, s. 66-86.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 3

◀ **ingenlunde fordrer at være Lærer** : Foruden sit prædikeembede har præsten også et læreembede. Dette kommer to gange til udtryk i ritualet for præstevielse, kap. 10, art. 2, i *Kirke-Ritual* (183,3): Dels formaner menigheden til at »takke GUD inderligen, som værdiges til endnu paa denne Dag at sende sin Kirke hos os trofaste Lærere og Prædikere«, s. 365. Dels siger biskoppen under sin overdragelse af »det hellige Præste- og Prædike-Embede« til ordinanderne: »at I med al Aarvaagenhed og en alvorlig Fliid i et ustraffeligt Liv og salig Undervisning maa adspørge Christi Navns Ære til hans Kirkes Forbedring hos os«, s. 371.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 4

◀ **har udeladt Noget** : sigter givetvis til, at *To opbyggelige Taler*, 1844, ikke indeholder den dedikation til SKs far, Michael Pedersen Kierkegaard, som indleder hver af de tre samlinger af opbyggelige taler fra 1843, jf. SKS 5, 11, 61 og 111.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 4

◀ **Haab paa det Uvisse eller om det Uvisse** : Udtrykket »paa det Uvisse« er anvendt af Paulus i 1 Kor 9,26 (191,8).

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 6

◀ **Fristet maaskee ... lide meget for at lære lidet** : hentyder formentlig til artiklen »Kirkelig Polemik«, som biskop J.P. Mynster skrev under mærket Kts i *Intelligensblade* nr. 41-42, 1. jan. 1844, udg. af J.L. Heiberg. Artiklen er et gensvar på den kritik af kirken, H.P. Kofoed-Hansen fremfører i sin anmeldelse af *Enten – Eller* i *For Literatur og Kritik. Et Fjerdingaarsskrift*, udg. af Fyns Stifts literære Selskab, red. af C. Paludan-Müller, Odense 1843, s. 377-405. Kofoed-Hansen kritiserer kirken, fordi den »endnu ei har vidst, at bemægtige sig de mere Dannede«, og indset, at »den nyere Tids Dannede ikke længere [vil nøjes] med den gammeldags Christendom eller den gamle Tro, men kræve den fremsat i en ny og frisk Form, som ene et filosofisk Bad formaaer at skienke den«, s. 384f. Disse citater bringer Mynster i sin artikel, hvor han undervejs i sit svar fremfører et forsvar for *Frygt og Bæven* og dens forfatter; og efter at han har diskuteret forholdet mellem filosofi og prædiken, skriver han: »Det har for mig noget Rørende, at Mag. S. Kierkegaard stedse helliger sine Opbyggelige Taler til sin afdøde Faders Minde. Thi ogsaa jeg har kiendt denne agtværdige Mand; han var en slet og ret Borger, gik fordringsfri sin stille Gang giennem Livet, havde aldrig giennemgaaet nogetsomhelst filosofisk Bad. Hvorledes skeer det da, at Sønnen i sin rige Dannelses, saa ofte han vil nedskrive opbyggelige Taler, stedse vender Tanken hen til hiin Mand, der længesiden er indgaaet til Hvilen? Hvo der har læst den deilige Tale – eller lad os kun kalde den Prædiken – 'Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet,' vil forstaae det. Sønnen har, ligesom jeg, seet sin gamle Fader ved bittre Tab; han har seet ham folde sine Hænder, bøie sit ærværdige Hoved, han har hørt hans Læbe udsige hiint Ord, men tillige seet hans hele Væsen udsige det paa en saadan Maade, at han følte, hvad han saa skiønt udvikler om Job, at 'ogsaa Den er en Menneskenes Lærer, der ingen Lære havde at overgive Andre, men efterlod Slægten sig selv som et Forbillede, sit Liv som Veiledning for ethvert Menneske,' der saae det; han har følt, at den Gamle 'havde i sit fromme Ord overvundet Verden, var i sit fromme Ord større og stærkere og mægtigere end den ganske Verden.' Og hvad Sønnen der i Sorgehuset lærte hos sin gamle Fader, det nedskrev han i en Prædiken, som vil tiltale, vederqvæge ethvert følende Hierte, uagtet den ikke fører Læseren i noget filosofisk Bad, uagtet den Intet indeholder, som jo Enhver kunde 'sige sig selv hiemme i sin Sopha' – men sandelig ikke 'ligesaa godt.' – Det er ikke for at indskrænke min Tak for denne Prædiken, men fordi det hører til Sagen, at jeg spørger: gjøre de tre paafølgende Taler samme Virkning? Men hvis ikke, skulde det da ikke tildeels være, fordi det 'philosophiske Bad' kommer for meget tilsyne?«

Intelligensblade, udg. af J.L. Heiberg, bd. 1-4, Kbh. 1842-44 (jf. ktl. U 56); bd. 4, s. 97-114; s. 111-113.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 7

◀ **at gaae som til Gjestebudshuus** : hentyder til Præd 7,2: »Det er bedre at gaae til Sorrigs Huus, end at gaae til Giæstebuds Huus, fordi i det samme [dvs. i sorgens hus] er hvert Menneskes Ende; og den Levende skal legge sig det paa sit Hierte« (GT-1740). – Gjestebudshuus: hus, hvor der holdes fest med spisning.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 8

◀ **»at dens Indgang ... i Forfængelighed«**; (1 Thess 2, 1) : jf. 1 Thess 2,1, hvor Paulus skriver til thessalonikerne: »I vide selv, Brødre, at vor Indgang hos Eder ikke var i Forfængelighed« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 8

◀ **hiin Enkelte, hvem jeg ... kalder min Læser** : En tilsvarende passus forekommer i forordet til alle tre samlinger med opbyggelige taler fra 1843, jf. SKS 5, 13, 63 og 113. – hiin Enkelte: Det påpegende stedord 'hin' refererer i almindelighed til en person, en begivenhed el. en genstand, som i forvejen er omtalt el. kendt.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 13

◀ **som med høire Haand ... bydes med den høire** : jf. en udateret optegnelse fra marts el. april 1843 i journalen JJ, hvor SK skriver: »Theodorus Atheos har sagt: han gav sin Lære med den høire Haand, men hans Tilhørere modtog den med den venstre« (*Pap.* IV A 75). SK anfører som sin kilde W.G. Tennemann *Geschichte der Philosophie* bd. 1-11, Leipzig 1798-1819, ktl. 815-826; bd. 2, 1799, s. 124, note 39.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 14

◀ **hensætter ... paa Rente ... være som en Bortreist** : hentyder til Jesu lignelse om de betroede talenter, Matt 25,14-30. En mand, der skal rejse udenlands, tilkaldt sine tjenere for at betro dem sit gods, mens han er borte; én giver han fem talenter, en anden to og en tredje én. Så rejser han. De to første tjenere handler med de betroede talenter og tjener på dem, den ene fem og den anden to talenter; den tredje graver den ene talent, han har fået, ned i jorden. Da manden kommer hjem, gør han regnskab med sine tjenere. De to første roses for, hvad de har gjort, og manden siger til hver af dem: »vel, du gode og troe Tiener! du haver været tro over det Lidet, jeg vil sætte dig over Meget; gak ind til din Herres Glæde«, v. 21.23 (NT-1819). Den tredje derimod kalder han en dårlig og doven tjener og bebrejder ham, at han ikke har betroet hans penge til vekselererne, så han nu kunne få dem tilbage med renter. Og manden siger, at den uduelige tjener skal fratages den ene talent, som skal gives til ham, der nu har ti, og at han skal kastes ud i mørket, hvor der skal være gråd og tænderskæren.

I trykt udgave: Bind 5 side 183 linje 17

◀ **At bevare sin Sjel i Taalmodighed** : jf. den fjerde tale, »At erhverve sin Sjel i Taalmodighed«, i *Fire opbyggelige Taler*, 1843, i SKS 5, 159-174.

I trykt udgave: Bind 5 side 185 linje 1

◀ **Luc. XXI, 19** : Luk 21,19, hvor Jesus siger: »Ved Eders Bestandighed bevarer Eders Siele« (NT-1819). Luther oversætter udsagnet således: »Fasset eure Seelen mit Geduld« (»Befæst jeres sjæle med tålmodighed«), jf. *Die Bibel oder die ganze heilige Schrift nach der deutschen Übersetzung Dr. Martin Luthers mit einer Vorrede vom Dr. Hüffel*, Carlsruhe og Leipzig 1836, ktl. 3.

I trykt udgave: Bind 5 side 185 linje 2

◀ **m. T.** : min tilhører.

I trykt udgave: Bind 5 side 185 linje 13

◀ **henleflet sit Liv** : henlevet sit liv overfladisk, letsindigt.

I trykt udgave: Bind 5 side 185 linje 14

◀ **vidunderlig** : forunderlig, underfuld.

I trykt udgave: Bind 5 side 185 linje 21

◀ **Ja og Amen i Lovprisningen** : hentyder formentlig til lovprisningen i Åb 1,4-8, der i v. 7 har udtrykket: »Ja, Amen!« (NT-1819). – Amen: hebr. det står fast, sandelig.

I trykt udgave: Bind 5 side 186 linje 15

◀ **Menneskets Væsen er det Herligste** : hentyder formentlig til, at mennesket er skabt i Guds billede, jf. 1 Mos 1,27. Jf. også Sl 8,6 om Guds skabelse af mennesket: »Du har gjort det kun lidt ringere end Gud, / med herlighed og ære har du kronet det.« Se endvidere *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler* (af N.E. Balle og C.B. Bastholm, oftest omtalt som *Balles Lærebog*), Kbh. 1791, kap. 2, »Om Guds Gierninger«, afsnit 1, § 4: »Iblandt de synlige Guds Skabninger paa Jorden, er Mennesket den ypperste, begavet med en fornuftig Siæl i et Legeme, som passer til samme, og af Gud beskikket, til at herske over alle andre Dyr.« SK havde en udgave af *Balles Lærebog* fra 1824, ktl. 183.

I trykt udgave: Bind 5 side 186 linje 19

◀ **sige Fred og Tryghed** : hentyder til 1 Thess 5,1-11 om Herrens dag, der skal komme som en tyv om natten, men »naar de [folk] sige: Fred og Tryghed! da skal Fordærvelsen hasteligen staae over dem, ligesom Veeerne over den Frugtsommelige, og de skulle ingenlunde undflye« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 186 linje 25

◀ **bedaarer** : vildleder, narrer, bedrager, fortryller.

I trykt udgave: Bind 5 side 186 linje 33

◀ **manede** : søgte at få magt over, besvor.

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 7

◀ **aflade** : ophøre, holde op med.

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 7

◀ **vidunderligt Vidunderligt** : et underfuldt under.

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 15

◀ **Menneskene ... kun altfor gjerne ville bedrages** : spiller formentlig på udtrykket 'Verden vil bedrages, lad den da bedrages', der i sin lat. form 'Mundus vult decipi, decipiatur ergo' har fundet stor udbredelse. I sine heltehistorier (1739) fortæller Holberg, at kardinal G.P. Caraffa (den senere pave Paul IV) »udi en Procession uddelte Velsignelse med Haanden, men med Munden paa samme Tid mumlede idelig disse Ord: Mundus vult decipi, decipiatur!« Jf. *Adskillige store Heltes og berømmelige Mænds, især orientalske og indianske, sammenlignede Historier og Bedrifter* bd. 1, i *Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter*, udg. af K.L. Rahbek, bd. 1-21, Kbh. 1804-14; bd. 9, 1806, s. 86.

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 20

◀ **gaaer i Fare, hvor han gaaer** : hentyder til H.A. Brorsons salme »Jeg gaaer i Fare, hvor jeg gaaer« (1734). Salmen blev optaget i hans *Troens Rare Klenodie* (1739) i afsnittet »Om Tilliid paa Gud«, jf. *Troens rare Klenodie, i nogle aandelige Sange fremstillet af Hans Adolph Brorson*, udg. af L.C. Hagen, Kbh. 1834, ktl. 199 (forkortet *Troens rare Klenodie*), s. 279. Forkortet til to strofer blev salmen optaget som »Jeg gaaer til Døden, hvor jeg gaaer«, nr. 206, i *Evangelisk-kristelig Psalmebog*, Kbh. 1798 (jf. ktl. 195, 196, 197). *DDS-1988*, nr. 40.

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 24

◀ **arbeide med Frygt og Bæven** : jf. Fil 2,12, hvor Paulus skriver til filipperne: »Derfor, mine kære, I, som altid har været lydige: Arbejd med frygt og bæven på jeres frelse, ikke blot som da jeg var til stede, men endnu mere nu i mit fravær.«

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 25

◀ **Pestens Morderengel ... fra Huus til Huus** : hentyder formentlig til beretningen om den tiende plage, drabet på alle førstefødte i Egypten. Forinden befalede Gud Moses, at alle israelitter skulle stryge blod på dørens overligger og på de to dørstolper; denne befaling viderebragte Moses til det israelitiske folk og sagde: »Og HERREN skal gaae igiennem, at slaae Ægypterne; og han skal see Blodet paa det øverste Dørtræe, og paa begge Dørstolperne, og HERREN skal gaae Døren forbi, og ikke tilstede Forderveren, at komme til Eders Huse, at slaae Eder«, 2 Mos 12,23. »Og det skede om Midnatten, da slog HERREN alle Førstefødte i Ægypti Land, fra Pharaos Førstefødte, som sad paa hans Throne, indtil den Fangnes Førstefødte, som var i Fængselets Huus, og alle Førstefødte af Bæster«, 2 Mos 12,29 (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 5 side 187 linje 29

◀ **for Livs og Døds Skyld** : formular almindeligvis anvendt som udtryk for, at man ønskede et skriftligt skyldbevis i forbindelse med overdragelse af et pengeanliggende eller en forretning til en anden person for det tilfælde, at vedkommende kunne dø. Ved udgivelsen af de pseudonyme skrifter anvendte SK ofte redaktionssekretær på avisen *Fædrelandet*, cand.jur. J.F. Giødwad, i sine forretninger med Bianco Lunos Bogtrykkeri og boghandler C.A. Reitzel. I forbindelse med salget af *Enten - Eller* underskrev Giødwad en attest, hvori han »for Livs og Døds Skyld« erklærede, at SK havde ret til at indkassere de salgsindtægter, Giødwad som mellemmand fik udbetalt fra Reitzel, jf. tekstredegørelsen til *Enten - Eller* i SKS K2-3, 60.

I trykt udgave: Bind 5 side 188 linje 5

◀ **skaffe** med: gøre.

I trykt udgave: Bind 5 side 188 linje 9

◀ **forfaren** : erfaren, klog.

I trykt udgave: Bind 5 side 188 linje 11

◀ **Regnemesteren** : en, der er dygtig og øvet i regning; en, der forstår at beregne og gøre overslag.

I trykt udgave: Bind 5 side 188 linje 28

◀ **som en Tyv i Natten** : spiller på 1 Thess 5,2, hvor Paulus skriver, »at Herrens dag kommer som en tyv om natten« (186,25); jf. også 2 Pet 3,10. Udtrykket »i Natten« skyldes formentlig en ordret oversættelse af den gr. tekst.

I trykt udgave: Bind 5 side 189 linje 15

◀ **Døden kunde kræve den af ham** : hentyder til Jesu lignelse om den rige bonde, Luk 12,16-21. Da den rige bonde havde fået en stor høst, rev han sine gamle lader ned og byggede nye, der var større. Og han sagde til sig selv: »Siel, du haver meget Godt i Forraad til mange Aar; giv dig til Ro, æd, drik, vær glad. Men Gud sagde til ham: Du Daare! i denne Nat kræves din Siel af dig; men hvem skal det høre til, som du haver beredt?« v. 19-20 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 189 linje 17

◀ **at tabe sin Sjæl** : spiller på Luk 9,25: »Thi hvad gavner det Mennesket, om han vandt den ganske Verden, men tabte sig selv, eller leed Skade paa sig selv?« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 189 linje 18

◀ **den mørke Tale** : gåden; hentyder til 1 Kor 13,12, hvor Paulus skriver: »Thi nu see vi ved et Speil, i en mørk Tale, men da skulle [skal] vi see Ansigt til Ansigt« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 189 linje 21

◀ **spænder sin Snare** : sætter sin fælde op.

I trykt udgave: Bind 5 side 189 linje 25

◀ **Skuffelse** : bedrag, indbildning.

I trykt udgave: Bind 5 side 191 linje 4

◀ **elske Verden og til at tjene den alene** : spiller måske på 1 Joh 2,15: »Elsk ikke verden og heller ikke det, som er i verden. Hvis nogen elsker verden, er Faderens kærlighed ikke i ham.«

I trykt udgave: Bind 5 side 191 linje 5

◀ **Den, der vel saae sig i et Speil ... blev i Bedraget** : spiller formentlig på Jak 1,23-24, hvor den, der er ordets hører, men ikke dets gør, sammenlignes med »en, som betragter sit eget ansigt i et spejl: Han betragter nok sig selv, men går bort og har straks glemt, hvordan han så ud.«

I trykt udgave: Bind 5 side 191 linje 6

◀ **løb paa det Uvisse (...) fægtede i Luften** : spiller på 1 Kor 9,26, hvor Paulus siger om sig selv: »Derfor løber jeg, ikke som paa det Uvisse; jeg fægter, som den, der ikke slaer i Veiret« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 191 linje 8

◀ **fjernsynet** : i stand til at se langt.

I trykt udgave: Bind 5 side 191 linje 21

◀ **Hver Dag har sin Møje** : spiller på Matt 6,34, hvor Jesus siger: »Så vær da ikke bekymrede for dagen i morgen; dagen i morgen skal bekymre sig for det, der hører den til. Hver dag har nok i sin plage.«

I trykt udgave: Bind 5 side 191 linje 26

◀ **Taarnet ikke kan blive saa høit som man ønskede** : hentyder til Luk 14,28-30, hvor Jesus siger til skaren: »Hvis en af jer vil bygge et tårn, sætter han sig så ikke først ned og beregner udgifterne for at se, om han har råd til at gøre det færdigt? – for at man ikke skal se ham lægge en sokkel uden at kunne fuldføre det, så alle giver sig til at håne ham og siger: Den mand begyndte at bygge, men kunne ikke fuldføre det!«

I trykt udgave: Bind 5 side 192 linje 3

◀ **Den, hvem Meget blev givet ... lidet mere** : spiller måske på det tilbagevendende udtryk i NT: »Thi hvo som haver, ham skal gives; og hvo som ikke haver, fra ham skal det fratages, som han haver«, Mark 4,25; Luk 8,18; 19,26; Matt 13,12; 25,29. Jf. også Luk 12,48: »Thi enhver, hvem Meget er givet, hos ham skal man søge Meget« (NT-1819). Jf. også ordsprogene 'Jo mer man har, jo mer vil man have' og 'Den, der har lidt, han får lidt', nr. 6373 og 5580 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 2, s. 17f., og bd. 1, s. 617.

I trykt udgave: Bind 5 side 192 linje 23

◀ **Hvidsken i Skumringen** : spiller på Horats *Oder* 1. bog, nr. 9, 19: »Lenesque sub noctem susurri« (lat. »Og en sagte hvisken i skumringen«), *Q. Horatii Flacci opera*, stereotyp udg., Leipzig 1828, ktl. 1248, s. 11 (hos Horats tales der om et stævnemøde). Jf. en optegnelse, dateret 17. maj 1839, i journalen EE, hvor SK taler om »en hemmelig Hvidsken med Læseren, en Horatzisk sussuratio [hvisken] i Aftenstunden« (*Pap.* II A 432).

I trykt udgave: Bind 5 side 192 linje 27

◀ **indsmigrer Ønsket** : skaffer ønsket indpas ved smiger.

I trykt udgave: Bind 5 side 192 linje 34

◀ **Intet Menneske kan lægge en Alen ... bekymrede ham** : jf. Matt 6,27, hvor Jesus siger: »Men hvo iblandt Eder kan lægge en Alen til sin Væxt, enddog han bekymrer sig derfor?« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 192 linje 36

◀ **intet Menneske kan tage, hvad ham ikke blev givet** : jf. Joh 3,27, hvor Johannes Døber siger om Jesus: »et Menneske kan slet intet tage, uden det bliver givet ham af Himmelen« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 193 linje 2

◀ **afluge** : luge ud blandt, tynde ud i.

I trykt udgave: Bind 5 side 193 linje 5

◀ **aflade** : ophøre.

I trykt udgave: Bind 5 side 193 linje 19

◀ **bedaarer** : vildleder, narrer, bedrager, fortryller.

I trykt udgave: Bind 5 side 193 linje 27

◀ **stærke Føde** : spiller på udtrykket »haard Føde« i Hebr 5,12.14, hvor der er tale om, at det er kommet så vidt med brevets modtagere, at de »have Melk behov, og ikke haard Føde. (...) Men for de Fuldkomne er haard Føde, hvilke ved Forfarenhed have øvet Sands til at skielne mellem Godt og Ondt« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 193 linje 31

◀ **Forekommenhed** : imødekommenhed, indladenhed.

I trykt udgave: Bind 5 side 194 linje 5

◀ **komme og see og seire** : hentyder til Cæsars budskab efter hans hurtige sejr over kong Farnakes II af

Pontos i slaget ved Zela 47 f.Kr. If. Svetons Cæsarbiografi kap. 37, 2, er der tale om en lat. indskrift: »veni, vidi, vici«, jf. *Caji Svetonii Tranquilli Tolv første Romerske Keiseres Levnetsbeskrivelse*, overs. af J. Baden, bd. 1-2, Kbh. 1802-03, ktl. 1281; bd. 1, s. 35: »I den pontiske Triumf saae man blandt de Opsatser, som bares i Pompen en Indskrift i disse tre Ord: 'jeg kom, saae, seirede', der ikke gav tilkiende hvad der var passeret i Krigen, som andre Indskrifter, men hvor hurtig den var tilendebragt.« Jf. også Plutarks biografi »Cæsar« kap. 50, 3, i *Plutarchi vitae parallelae* bd. 1-9, stereotyp udgave, Leipzig 1829, ktl. 1181-1189; bd. 7, hvor sejrsmeldingen er overleveret i gr. oversættelse.

I trykt udgave: Bind 5 side 194 linje 10

◀ **Staldbroder** : egl. den, man deler værelse med, fælle, kammerat.

I trykt udgave: Bind 5 side 194 linje 11

◀ **idag ville vi gjøre dette ... om Gud vil** : spiller på Jak 4,13-15: »Og nu I, som siger: 'I dag eller i morgen vil vi rejse til den og den by og blive der et år og drive handel og tjene penge' (...). I skulle hellere sige: 'Hvis Herren vil, så skal vi leve og kan gøre det eller det.'«

I trykt udgave: Bind 5 side 194 linje 23

◀ **Gud i Himlene sværger ved sig selv ... sværge ved** : sigter til Hebr 6,13-14: »For da Gud gav Abraham sit løfte, svor han ved sig selv, fordi han ikke havde nogen større at sværge ved, og sagde: 'Sandelig, jeg vil velsigne dig og gøre dine efterkommere talrige.'« Jf. 1 Mos 22,16-17.

I trykt udgave: Bind 5 side 194 linje 27

◀ **sværger ved Gud ... ved det Ringere** : spiller på Hebr 6,16: »Mennesker sværger jo ved en, der er større end de selv, og eden gør en ende på alle indvendinger og stadfæster dermed sagen.«

I trykt udgave: Bind 5 side 194 linje 28

◀ **ethvert, der opkom i det naturlige Menneskes Hjerter** : hentyder til 1 Kor 2,9-10 om Guds skjulte visdom: »hvad intet Øie har seet, og intet Øre har hørt, og ikke er opkommet i noget Menneskes Hjerter, hvad Gud haver beredt dem, som ham elske« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 195 linje 7

◀ **troende (...) haabende (...) elskende** : spiller formentlig på slutningen af kærlighedens højsang, 1 Kor 13,13, hvor Paulus skriver: »Så bliver da tro, håb, kærlighed, disse tre. Men størst af dem er kærligheden.«

I trykt udgave: Bind 5 side 195 linje 19

◀ **i hvad (...) end** : uanset.

I trykt udgave: Bind 5 side 195 linje 24

◀ **beknyttet** : bundet, fast samlet.

I trykt udgave: Bind 5 side 195 linje 28

◀ **Kjede** : kedsomhed.

I trykt udgave: Bind 5 side 196 linje 10

◀ **Drager (...) i Aag med** : svarer til udtrykket: trækker på samme hammel som, jf. 2 Kor 6,14.

I trykt udgave: Bind 5 side 196 linje 18

◀ **forkynder (...) sig** : meddeler sig.

I trykt udgave: Bind 5 side 196 linje 26

◀ **Den (...) der ikke saae rigtigt i Speilet ... saae ud** : 191,6.

I trykt udgave: Bind 5 side 196 linje 33

◀ **Den (...) der blev staaende hele Dagen ... paa Torvet** : spiller på Jesu lignelse om arbejderne i vingården, Matt 20,1-16. Heri fortælles om en vingårdsejer, der går hen på torvet tidligt om morgenen for at leje arbejdere til sin vingård; han går derhen igen ved den tredje, den sjette og den niende time og til sidst ved den ellefte time for at leje de ledige arbejdere til sin vingård.

I trykt udgave: Bind 5 side 196 linje 35

◀ **Den (...) der aldrig begyndte Løbet** : spiller på 2 Tim 4,7, hvor Paulus skriver om sig selv: »Jeg haver stridt den gode Striid, fuldkommet Løbet, bevaret Troen« (NT-1819). Jf. også Gal 5,7.

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 2

◀ **løb feil af Maalet** : spiller formentlig på Fil 3,14, hvor Paulus skriver om sig selv: »Men Eet gjør jeg: forglemmende, hvad der er bagved, og rækkende efter det, som er foran, iler jeg mod Maalet, til det Klenodie, som hører til Guds Kald henovenfra i Christo Jesu« (NT-1819). Jf. også 1 Pet 1,9, hvor der er tale om at opnå »Maalet for Eders Tro, Sielenes Frelse« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 3

◀ **Den (...) der aldrig kom til Lyset** : hentyder til Joh 3,20: »For enhver, som øver ondt, hader lyset og kommer ikke til lyset, for at hans gerninger ikke skal afsløres.«

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 4

◀ **skjøndt oplyst ... smagt den himmelske Gave ... faldt fra** : hentyder til Hebr 6,4-6: »Thi det er umueligt, at de, som eengang ere oplyste, og som have smagt den himmelske Gave, og ere blevne deelagtige i den Hellig Aand, og have smagt Guds gode Ord, og den tilkommende Verdens Kræfter, og falde fra, atter kunne fornyes til Omvendelse, da de korsfæste sig selv Guds Søn, og gjøre ham til Spot« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 5

◀ **hvo der skal sidde øverst og nederst** : hentyder formentlig til Luk 14,7-11: »Da Jesus lagde mærke til, hvordan de indbudte udvalgte sig de øverste pladser ved bordet, fortalte han dem en lignelse: 'Når du bliver indbudt til et bryllup, så sæt dig ikke øverst ved bordet. Måske er der indbudt en, der er fornemmere end du, og så kommer han, der har indbudt jer begge, og siger til dig: Giv ham din plads! Så må du med skam indtage den nederste plads. Nej, når du bliver indbudt, gå da hen og sæt dig på den nederste plads, så at han, der indbød dig, kan komme og sige: Min ven, sæt dig højere op! Så bliver du hædret i alle gæsternes påsyn. For enhver, som ophøjer sig selv, skal ydmyges, og den, der ydmyger sig selv, skal ophøjes.'«

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 14

◀ **der ikke formaae at grave ... for stolte til at bede** : hentyder til Jesu lignelse om den uærlige godsforvalter, Luk 16,1-13. Da en uærlig forvalter, som har ødslet sin herres ejendom bort, bliver krævet til regnskab, ved han ikke, hvad han skal stille op; han siger til sig selv: »hvad skal jeg gjøre, efterdi min Herre tager Huusholdningen fra mig? Jeg formaaer ikke at grave, jeg skammer mig ved at trygle«, v. 3 (NT-1819). Så får han en idé til, hvordan han kan skaffe sig venner, der kan tage imod ham i deres huse. Han kalder alle sine skyldnere til sig og beder dem nedskrive deres skyldposter. Og Herren roste den uærlige forvalter og sagde: »gjører Eder Venner ved den urette Mammon, at, naar I skilles herfra, de skulle annamme Eder i de evige Boliger«, v. 9 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 17

◀ **Idræt** : handling, bedrift.

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 25

◀ **Priis** : ros, lovprisning; købesum.

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 26

◀ **Hylding** : hyldest.

I trykt udgave: Bind 5 side 197 linje 27

◀ **Hvad er dog denne Tilværelse ... og dette er Døden!** : I en optegnelse fra jan.-feb. 1844 i journalen JJ skriver SK: »Hvad er dette Liv, hvor det eneste Visse er det Eneste man ikke med Vished kan faae Noget at vide om: Døden; thi naar jeg er, er Døden ikke, og naar Døden er, er jeg ikke« (Pap. IV A 187). Med den sidste sætning i optegnelsen hentydes der til den gr. filosof og livskunstner Epikur (o. 300 f.Kr.), der skal have sagt: »Thi i Livet er intet at befrygte for den, som ret begriber, at der er intet befrygteligt i ikke at leve. Saa at den er en Daare, som siger, at Døden ikke frygtes, fordi den, naar den er nærværende, vil forårsage os Smerte, men fordi den vil gjøre det i Fremtiden; Thi det, som Nærværende ikke gjør Fortræd, deraf ventes uden Grund Smerte, naar det kommer. Den forskrækkeligste altsaa af alle onde Ting, Døden, er os uvedkommende; Naar vi ere, er Døden ikke, og naar Døden er der, saa ere vi ikke. Hverken angaaer den de

Levende eller dem, som have holdt op at leve; Ikke hine, thi hos dem er den ikke, ei heller disse, thi de ere ikke mere«, 10. bog, afsnit 125, i *Diogen Laërtses filosofiske Historie*, overs. af B. Riisbrigh, udg. af B. Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 502.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 12

◀ **Hvad er Haabet? ... en Plage mere!** : jf. tekstredogørelsen, s. 188.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 13

◀ **altid beholder Ret, selv naar Keiseren har tabt sin** : spiller på ordsproget 'Hvor intet er, har kejseren tabt sin ret', jf. nr. 4391 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* (192,23) bd. 1, s. 486, og nr. 1362 i N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld*, Kbh. 1845, ktl. 1549, s. 52.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 16

◀ **saarer bagfra** : jf. en optegnelse fra januar el. februar 1844 i journalen JJ, hvor SK taler om, at »Tiden er det Farligste at stride med, den saarer ligesom den parthiske Skydte, idet den flygter, og angriber altid værst bagfra« (*Pap. IV A 184*). Jf. Plutarks biografi »Crassus« kap. 24, 6, i hans levnedbeskrivelser, hvor det fortælles om partherne, at de fortsatte med at skyde med deres pile, mens de flygtede, og at de gjorde det med stor dygtighed.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 17

◀ **en Skygge ... selv om Nogen vilde købe den** : spiller formentlig på fortællingen om den lange, tynde, bedagede mand i Adelbert von (egl. Louis Charles Adelaide de) Chamisso *Peter Schlemihl's wundersame Geschichte*, 3. udg., Nürnberg 1835 [1814], ktl. 1630. Den lange mand får Peter Schlemihl til at sælge sin skygge for en uudtømmelig lykkepung, ruller derpå skyggen sammen, stikker den til sig og opbevarer den i lommen, hvorfra han kan trække den frem, når det passer ham, s. 19f. Jf. *Peter Schlemihl's forunderlige Historie*, overs. af Fr. Schaldemose, Kbh. 1841, s. 10f.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 17

◀ **hine Pharisæere ... selv ikke rører med en Finger** : sigter til Jesu veråb over farisæerne og de skriftkloge: »de binde svare Byrder, vanskelige at bære, og lægge Menneskene dem paa Skuldrene; men selv ville de ikke røre dem med en Finger«, Matt 23,4 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 23

◀ **vinkende** : lokkende, kaldende.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 28

◀ **Tækkelighed** : net, indtagende, vindende væsen, tiltrækkende egenskab.

I trykt udgave: Bind 5 side 198 linje 34

◀ **kolde Brand** : sygelig tilstand, der medfører følelsesløshed, el. som får noget til at bortdø, jf. koldbrand.

I trykt udgave: Bind 5 side 199 linje 3

◀ **Taalmodigheden, der vil overvinde Alt** : hentyder til ordsproget 'Tålmodighed overvinder alting', jf. nr. 2639 i N.F.S. Grundtvigs *Danske Ordsprog og Mundheld* (198,16), s. 100.

I trykt udgave: Bind 5 side 199 linje 10

◀ **Berømmelse** : ros, lovprisning.

I trykt udgave: Bind 5 side 199 linje 13

◀ **hiin barmhjertige Samaritan ... Tærepenge tilbage** : sigter til Jesu lignelse om den barmhjertige samaritaner, Luk 10,30-35: »et Menneske gik fra Jerusalem til Jericho, og faldt iblandt Røvere, hvilke baade klædte ham af, og sloge ham, og gik bort, og lode ham ligge halvdød. Men ved en Hændelse drog en Præst den samme Vei ned, og der han saae ham, gik han forbi. Desligeste ogsaa en Levit, der han kom til Stedet, gik han til, og saae ham, og gik forbi. Men en Samaritan reiste, og kom til ham, og der han saae ham, ynkedes han inderligen. Og han gik til ham, forbandt hans Saar, og gød Olie og Viin derudi, løftede ham paa sit eget Dyr, og førte ham til Herberge, og røgtede ham. Og den anden Dag, der han reiste bort, tog han to Penge ud, og gav Verten dem, og sagde til ham: røgte ham, og hvad du udlægger mere, vil jeg betale dig, naar jeg kommer igien« (NT-1819). – Tærepenge: penge til livets ophold, især under en rejse; almisse til

rejsende håndværkere; penge til brug i trang.

I trykt udgave: Bind 5 side 199 linje 28

◀ **jo** gjerne: ikke.

I trykt udgave: Bind 5 side 199 linje 33

◀ **holde tilraade** : spare på, holde måde med.

I trykt udgave: Bind 5 side 199 linje 34

◀ **Vidunder** : noget forunderligt, fremmedartet el. uforklarligt; under.

I trykt udgave: Bind 5 side 200 linje 4

◀ **hverken at være kold eller varm** : spiller på Åb 3,15-16, hvor Johannes skriver til menigheden i Laodikea: »Jeg kender dine gerninger, du er hverken kold eller varm. Gid du var enten kold eller varm! Men nu, da du er lunken og hverken varm eller kold, vil jeg udspe dig af min mund.«

I trykt udgave: Bind 5 side 200 linje 21

◀ **troende (...) haabende (...) elsker** : 195,19.

I trykt udgave: Bind 5 side 200 linje 28

◀ at han **jo**: ikke.

I trykt udgave: Bind 5 side 200 linje 29

◀ **ikke forstene ... thi han vender det jo altid Ryggen** : hentyder til beretningen om Lots hustru, der blev til en saltstøtte, da hun brød englenes forbud og så sig tilbage under flugten fra Sodoma og Gomorras ødelæggelse, 1 Mos 19,26.

I trykt udgave: Bind 5 side 200 linje 31

◀ **naar Nøden er størst og Fortvivlelsen nærmest** : spiller på ordsproget 'Når nøden er størst, er hjælpen nærmest', jf. nr. 2008 i N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld* (198,16), s. 76.

I trykt udgave: Bind 5 side 200 linje 33

◀ **held den Ulykkelige ... den barmhjertige Samaritan** : 199,28.

I trykt udgave: Bind 5 side 201 linje 8

◀ **Taalmodighedens Gud ... er Taalmodigheden** : jf. Rom 15,5, hvor der er tale om »Taalmodighedens og Trøstens Gud« (NT-1819). Jf. også Rom 2,4, hvor der tales om at foragte Guds »Godheds og Taalmodigheds og Langmodigheds Riigdom« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 201 linje 12

◀ **intetsteds er langt borte fra os** : hentyder måske til ApG 17,27, hvor Paulus siger: »for at de skulle søge Gud, om de kunne famle sig frem og finde ham, som dog ikke er langt borte fra eneste af os.«

I trykt udgave: Bind 5 side 201 linje 13

◀ **den Dannede ... maatte forstaae det** : hentyder til H.P. Kofoed-Hansens anmeldelse af *Enten - Eller* (183,7).

I trykt udgave: Bind 5 side 201 linje 20

◀ **Der var en Konge ... erstatte ham Himlens Salighed** : sigter til Valdemar IV (o. 1320-75, konge fra 1340) med tilnavnet Atterdag, som han senere fik på grund af det valgsprog, traditionen har tillagt ham: 'I morgen er der atter en dag'. I øvrigt fortæller sagnet om Valdemar Atterdag, at »han lod bygge Gurre Slot og jagede baade Nat og Dag i Skoven. Derved blev det ham omsider en Vane, at sige de Ord, der siden bleve ham til Forbandelse, at Gud gjerne maatte beholde Himmerig, naar kun han maatte jage i Gurre. / Nu rider han hver Nat 'fra Burre til Gurre' og er over hele Landet bekjendt som den flyvende Jæger, og paa nogle Steder kaldes han den flyvende Markolsus. Naar han nærmer sig, hører man først Huien og Støien og Pidskeskrald i Luften, og da gaaer Folk tilside og stiller sig bag ved Træerne. Strax derefter kommer det hele Jagttog. (...) Derefter kommer 'Wolmar' ansættende paa sin hvide Hest, og undertiden holder han sit eget

Hoved under den venstre Arm«, J.M. Thiele *Danske Folkesagn* 1.-4. samling, bd. 1-2, Kbh. 1818-23, ktl. 1591-1592; 1. samling, bd. 1, s. 90f. Jf. også J.L. Heibergs romantiske komedie *Syvsoverdag* 3. akt, 5. scene, hvor Valdemar Atterdag siger: »Paa Gurre vil jeg leve, døe paa Gurre, – / Dog helst det Første, Livet er mig kjær; / For mig kan Gud beholde Paradiis, / Blot han vil lade mig beholde Gurre!« *J.L. Heibergs Samlede Skrifter.Skuespil* bd. 1-7, Kbh. 1833-41, ktl. 1553-1559; bd. 7, s. 268.

I trykt udgave: Bind 5 side 202 linje 19

◀ **endnu i Dag, siger Herren** : hentyder formentlig til Hebr 4,7: »saa bestemmer han [Gud] atter en Dag, i Dag, da han siger ved David efter saa lang en Tiid, (som forhen sagt:) i Dag, naar I høre hans Røst, forhæder ikke Eders Hierter« (NT-1819); jf. også Hebr 3,7. Jf. endvidere Jesu ord til røveren på korset: »sandelig siger jeg dig, i Dag skal du være med mig i Paradiis«, Luk 23,43 (NT-1819). Jf. endelig H.A. Brorsons salme »Idag er Naadens Tid« (1735), især 6. strofe: »Endnu er Gunst at faae, / For knuste Hjerters Raaben, / Endnu er Gud at naae, / Endnu er Himlen aaben, / End hører Du hans Ord / Til Kjærligheds Fordrag, / Endnu er Naaden stor. / Nu hedder det: i dag«, *Troens rare Klenodie*, udg. af L.C. Hagen (187,24), s. 193f. Salmen blev optaget i Brorsons *Troens Rare Klenodie* (1739) i afsnittet »Om Omvendelsen« og umiddelbart efter i *Den Nye Psalme-Bog* (1740, fra 1794 under titlen *Den Pontoppidanske Psalme-Bog*) som nr. 275; herfra gik den videre i *Psalme-Bog eller en Samling af Gamle og nye Psalmer* (1778, Guldbergs Salmebog) som nr. 141. *DDS-1988*, nr. 471.

I trykt udgave: Bind 5 side 202 linje 28

◀ **en Frelsens Engel ... med sit luende Glavind** : hentyder til de engle eller keruber, der med lynende flammesværd vogtede indgangen til Edens Have, 1 Mos 3,24; jf. S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien. Udarbejdet især med Hensyn paa de høiere Religionsklasser i de lærde Skoler*, 3. opl., Kbh. 1826 [1812], ktl. 186 og 187 (forkortet *Lærebog i Bibelhistorien*), s. 5: »Derpaa drev Jehova Mennesket ud af Edens Have, at det ei skulde spise af Livets Træe og leve evindeligen. Og han satte Cheruber med luende Glavind for at vogte Veien derhen.«

I trykt udgave: Bind 5 side 202 linje 31

◀ **forsøgt** : (hårdt) prøvet.

I trykt udgave: Bind 5 side 202 linje 35

◀ **beskikker** : få skik på, bring i orden (før man dør), bered.

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 3

◀ **stode op som Pharissæerne at friste ... med snild Tale** : Der er i NT mange eksempler på, at farissæerne og de skriftkloge træder frem for at sætte Jesus på prøve, stille en fælde for ham el. »friste ham«, som det undertiden hedder i NT-1819, jf. fx Matt 19,3: »Og Pharissæerne traadte til ham, fristede ham, og sagde til ham: er det en Mand tilladt at skille sig fra sin Hustru for hvilkensomhelst Sag?«

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 12

◀ **stred (...) den gode Strid** : 197,2.

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 17

◀ **Gud skal gjøre Fristelsen ... saa vi den kunne bære** : sigter til 1 Kor 10,13, hvor Paulus skriver til korintherne: »Eder er ingen Fristelse paakommen, uden menneskelig; men Gud er trofast, som skal ikke lade Eder fristes over Eders Formue [evne], men skal gjøre baade Fristelsen og dens Udgang saaledes, at I det kunne taale« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 24

◀ **det bekjende vi** : hentyder måske til forklaringen af den 6. bøn i Fadervor: »og led os ikke ind i fristelse«, Matt 6,13, i *Luthers lille Katekismus*, der er en af de lutherske kirkers bekendelsesskrifter. Forklaringen lyder: »Det er: Gud frister vel ingen; men vi bede i denne Bøn, at han vil bevare og forsvare os imod Djevelens, Verdens og vort Kjøds (vore onde Lysters) Bedragerie, at vi skulle ikke forføres af dem, og henkastes i Vantro, Mishaab eller andre Laster; og dersom vi skulde blive fristede dermed, at vi da, som de der blive Overmænd, maatte beholde Sejer«, *Doct. Morten Luthers liden (eller mindre) Catechismus*, Kbh., stereotyp udgave u. årstal, men fra o. 1810 [ty. 1529].

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 25

◀ **intet andet Evangelium behøver** : spiller måske på Gal 1,6-12, hvor Paulus anklager galaterne for at have vendt sig til »et andet evangelium«. Jf. også 2 Kor 11,4.

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 25

◀ **blev atter ædru** : Flere steder i NT opfordres brevmodtagerne til at være el. blive ædru, jf. fx 1 Thess 5,6.8; 1 Pet 1,13; 4,7; 5,8.

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 29

◀ **begyndte igjen sin gode Gjerning** : hentyder formentlig til Fil 1,6, hvor Paulus skriver, at han altid beder for filipperne »i tillid til, at han [Gud], som har begyndt sin gode gerning i jer, vil fuldføre den indtil Kristi Jesu dag«.

I trykt udgave: Bind 5 side 203 linje 30

◀ **ikkun** : kun.

I trykt udgave: Bind 5 side 204 linje 14

◀ **Englenes Veltalenhed** : spiller formentlig på 1 Kor 13,1, hvor Paulus skriver: »Om jeg så taler med menneskers og engles tunger, men ikke har kærlighed, er jeg et rungende malm og en klingende bjælde.«

I trykt udgave: Bind 5 side 204 linje 15

◀ **Lægen, der ikke kan hjælpe sig selv** : hentyder måske til ordsproget 'Læge, hjælp (el. læg) dig selv!' jf. Luk 4,23, hvor Jesus henviser til dette ordsprog.

I trykt udgave: Bind 5 side 204 linje 27

◀ **Ordbram** : svulstighed, fraser.

I trykt udgave: Bind 5 side 204 linje 32

◀ **brast (...) Evighedens Rige ud af hans Haand** : spiller på replikskiftet mellem den no. kong Olav Tryggvason og hans unge bueskytte Ejnar Tambeskælver under det afgørende slag ved Svold år 1000 mellem nordmænd, danskere, svenskere og norske oprørere. Da Ejnar Tambeskælvers bue blev ramt og splintret af en dansk pil, gav det et brag, og kongen spurgte ham: »Hvad brast der saa højt?« »Norrige af eders Haand, Konning,« svarede Ejnar. »Nej saa stort var Braget dog ikke,« sagde kongen, »thi Gud monne raade for mit Rige, og ikke din Bue; tag nu min Bue og skyd med den!« *Kong Olaf Tryggvesøns Saga* 251, i *Oldnordiske Sagaer*, udg. af Oldskrift-Selskabet, bd. 1-12, Kbh. 1826-37, ktl. 1996-2007; bd.1- 3, overs. af C.C. Rafn, 1826-27; bd. 2, 1827, s. 283.

I trykt udgave: Bind 5 side 204 linje 35

◀ **Evang. Luc. II, 33-40. (Søndag efter Juul)** : dvs. evangeliet til søndag efter jul, jf. *Forordnet Alter-Bog for Danmark*, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381 (forkortet *Forordnet Alter-Bog*), hvor det under »Første Søndag efter Juul« anføres: »Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Lucas 2. Cap. 33. V. til 41.«, s. 20. Denne udgave af alterbogen adskiller sig fra de tidligere ved at bringe de nytestamentlige læsninger fra NT-1819. SK anvendte ofte *Forordnet Alter-Bog* under udarbejdelsen af sine opbyggelige taler. I sit personlige eksemplar af *Forordnet Alter-Bog*, som findes i Kierkegaard Arkivet, har SK forsynet teksten med følgende udhævelse: »Og Joseph og hans [Jesu] Moder forundrede sig over de Ting, som bleve sagte om ham. 34. Og Simeon velsignede dem, og sagde til hans Moder Maria: see, denne er sat Mange i Israel til Fald og Opreisning, og til et Tegn, som imodsiges, 35. (ogsaa din egen Siel skal et Sværd giennemtrænge!) at mange Hierters Tanker skulle aabenbares. 36. Og der var en Prophetinde, Anna, Phanuels Datter, af Asers Stamme; hun var meget bedaget, og havde levet syv Aar med sin Mand efter sin Jomfrustand; 37. og var nu en Enke paa fire og firsindstyve Aar, som ikke veeg fra Templet, tienende Gud med Fasten og Beden Nat og Dag. 38. Og hun traadte til i den samme Stund og iligemaade prisede Herren, og taledede om ham til Alle, som forventede Forløsning i Jerusalem. 39. Og der de havde fuldkommet alle Ting efter Herrens Lov, droge de til Galilæa igjen, til deres Stad Nazareth. 40. Men Barnet voxte, og blev stærk i Aanden, fuld med Visdom; og Guds Naade var over ham«, s. 20f. If. *Dannemarkes og Norges Kirke-Ritual*, Kbh. 1762 (forkortet *Kirke-Ritualet*), der endnu var gældende på SKs tid, skulle præsten ved højmessens begyndelse fra alteret messe den episteltekst og den evangelietekst, som hørte til den pågældende søndag el. helligdag, s. 14-17; der blev prædikeret over evangelieteksten både ved den tidlige morgengudstjeneste og ved højmassen, s. 21.

I trykt udgave: Bind 5 side 206 linje 2

◀ **vinker** : lokker, kalder.

I trykt udgave: Bind 5 side 206 linje 6

◀ **Skuffelse** : bedrag, indbildning.

I trykt udgave: Bind 5 side 206 linje 15

◀ **aflader ikke ... som Dag og Nat ... Sommer og Vinter** : hentyder til den beslutning, Gud traf, da Noa havde ofret til ham efter syndflodens ophør: »Saa længe Jorden bliver endnu, skal Sæd og Høst, og Frost og Hede, og Sommer og Vinter, og Dag og Nat ikke aflade«, 1 Mos 8,22 (GT-1740). – aflader: ophører.

I trykt udgave: Bind 5 side 206 linje 23

◀ **utvivlsomme** : ubetvivlelige.

I trykt udgave: Bind 5 side 207 linje 4

◀ **daarlige** : tåbelige.

I trykt udgave: Bind 5 side 207 linje 4

◀ **forsøges** : prøves (hårdt).

I trykt udgave: Bind 5 side 207 linje 10

◀ **løser ham af** : afløser ham (som den ene vagtpost den anden).

I trykt udgave: Bind 5 side 207 linje 11

◀ **udtjent** : færdig med (militær)tjenesten.

I trykt udgave: Bind 5 side 207 linje 13

◀ **bedaaere** : narre, bedrage.

I trykt udgave: Bind 5 side 207 linje 24

◀ **Kun naar Vandet i den Brønd Bethesda ... ned deri** : hentyder til beretningen om Jesu helbredelse af den syge ved Betesda dam, Joh 5,2-9. Her fortælles det, at en engel til tider fór ned i Betesda dam og bragte vandet i oprør, så det helbredte den, der først steg ned i vandet. – Brønd: Der er tale om en dobbeltdam, adskilt af en dæmning; dens nederste del var hugget ud i grundfjeldet, dens øverste del bygget af sten. Den lå nord for tempelpladsen i Jerusalem. – Bethesda: aramaisk, godhedens el. barmhjertighedens hus.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 2

◀ **han, der laae som en Værkbruden og Afkræftet** : sigter til den syge, der lå ved Betesda dam, og som Jesus helbredte, Joh 5,5-9. Det fortælles om ham, at han havde været syg i 38 år og allerede ligget længe ved dammen og ventet på at blive helbredt af det oprørte vand. Da Jesus sagde til ham: »Vil du være rask?« svarede han: »Herre, jeg har ikke et menneske til at hjælpe mig ned i dammen, når vandet er bragt i oprør, og mens jeg er på vej, når en anden i før mig.« Så sagde Jesus til ham: »Rejs dig, tag din bære og gå!« Og den syge blev straks helbredt.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 7

◀ **vort forelæste Evangelium** : Luk 2,33-40 (206,2).

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 13

◀ **40 Dage gammelt ... fremstilles for Herren** : hentyder til Luk 2,22: »Og der hendes [Marias] Renselses-Dage efter Mose Lov vare fuldkommede, førte de [Jesu forældre] ham op til Jerusalem, at fremstille ham for Herren« (NT-1819). If. 3 Mos 12,2-4 er en kvinde, der har født en dreng, uren i 7 dage og skal blive hjemme i 33 dage, mens hun har sine renselsesblødninger. Når de 40 dage er omme, skal hun bringe et offer i templet, hvorefter hun er ren. – fremstilles for Herren: jf. begrundelsen i Luk 2,23: »som der er skrevet i Herrens Lov, at alt Mandkiøn, som aabner Moders Liv, skal kaldes Herren helligt« (NT-1819). Da Jesus var Maria og Josefs førstefødte søn, skulle han således overgives til Herren, jf. 2 Mos 13,2.12.15 og 4 Mos 18,15.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 13

◀ **Slægternes Udvalgte ... Udlændinge paa Jorden** : hentyder til Joh 8,56, hvor Jesus taler til jøderne om sig selv og Abraham: »Abraham Eders Fader frydede sig, at han skulde see min Dag; og han saae den, og glædede sig« (NT-1819). Desuden hentydes til Hebr 11,13: »I Tro døde alle disse [Abel, Enok, Noa, Abraham og Sara], uden at have opnaaet Forjættelserne, men saae dem langt borte, og lode sig overbevise, og hilsede dem, og bekiendte, at de vare Giæster og Udlændinge paa Jorden« (NT-1819). – i Synet: ved el. over synet.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 16

◀ **Aarhundreder ere henrundne (...) Da kom Tidens Fylde** : jf. S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien* (202,31), s. 173: »Vi have allerede længe, gennem en Række af fjerne Aarhundreder, seet de Begivenheder forberedes, til hvis Betragtning vi nu henvende os; *thi da Tidens Fylde kom, sendte Gud sin Søn født af en Qvinde.*« - Tidens Fylde: 208,22.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 19

◀ **Dage, hvis han talte dem** : spiller formentlig på Sl 90,12: »Lad os saa kiende at tælle vore Dage, at vi bekomme Viisdom i Hiertet« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 22

◀ **Da kom Tidens Fylde. Den Forventede fødtes** : hentyder til Gal 4,4-5, hvor Paulus skriver: »Men da tidens fylde kom, sendte Gud sin søn, født af en kvinde, født under loven, for at han skulle løskøbe dem, der var under loven, for at vi skulle få barnekår.«

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 22

◀ **Østens Konger kom at tilbede** : hentyder til beretningen om de vise mænd fra Østerland, Matt 2,1-12. »Da Jesus var født i Betlehem i Judæa i kong Herodes' dage, se, da kom der nogle vise mænd fra Østerland til Jerusalem og spurgte: 'Hvor er jødernes nyfødte konge? For vi har set hans stjerne gå op og er kommet for at tilbede ham'«, v. 1-2. Efter at de havde forhandlet med Herodes, der sendte dem til Betlehem, tog de af sted, »og se, stjernen, som de havde set gå op, gik foran dem, indtil den stod stille over det sted, hvor barnet var. Da de så stjernen, var deres glæde meget stor. Og de gik ind i huset og så barnet hos dets mor Maria, og de faldt ned og tilbad det, og de åbnede for deres gemmer og frembar gaver til det, guld, røgelse og myrra«, v. 9-11.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 23

◀ **fødtes i et Herberge, og lagdes i en Krybbe** : If. juleevangeliet, Luk 2,1-14, blev Jesus ikke født i et herberg, men i en stald, jf. 2,7: »og hun [Maria] fødte sin søn, den førstefødte, og svøbte ham og lagde ham i en krybbe, for der var ikke plads til dem i herberget.«

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 24

◀ **hans Moder kun var en trolovet Jomfru** : I beretningen om bebudelsen af Jesu fødsel fortælles det, at englen Gabriel blev sendt fra Gud »til en Jomfru, som var trolovet en Mand, ved Navn Joseph, af Davids Huus; og Jomfruen hedde Maria«, Luk 1,27 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 24

◀ **hans Fader en ringe Mand i Folket** : If. Matt 13,55 er Josef tømrer. Jf. også S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien* (202,31), s. 174, hvor det fortælles, at Guds engel sendtes til »*Maria* af Davids Huus, der var trolovet med Tømmermanden *Joseph* ogsaa af Davids Æt«. At Josef har været ringe stillet, synes at fremgå af det offer, der bringes, da Jesus fremstilles i templet (208,30).

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 25

◀ **Stjernen ... vidne til hans Fødsel** : 208,23.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 26

◀ **hvis Vink Kongerne fulgte, til ... Barnet** : 208,23.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 27

◀ **hiin fattige Familie ... nævnet den hellige** : Op igennem kirkens historie er jomfru Maria, Josef og Jesusbarnet blevet omtalt og billedligt fremstillet som den hellige familie.

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 28

◀ **det for Armoden bestemte ringe Offer** : hentyder til Luk 2,24, hvor det fortælles, at Josef og Maria tog op til Jerusalem »for at bringe offer, sådan som det er foreskrevet i Herrens lov, et par turtelduer eller to dueunger«. Jf. også S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien* (202,31), s. 175: »*Maria* (...) bragte efter Mose Lov, sin Søn, da han var 8 Dage gammel, til Templet for at optages i Jehovas Folk og gav ham Navnet *Jesus*, offrende det for de Fattigere bestemte Offer: 2 Turtelduer.« If. 3 Mos 12,6 skal en kvinde 40 dage efter, at hun har født, bringe »et årgammelt lam som brændoffer og en dueunge eller turteldue som syndoffer« for

igen at blive ren efter fødslen. Dog bestemmes det videre i 3 Mos 12,8: »Men hvis hun ikke har råd til et lam, skal hun tage to turtelduer eller to dueunger, den ene til brændoffer og den anden til syndoffer. På den måde skaffer præsten hende soning; så er hun ren.«

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 30

◀ **gudfrygtig Mand** : jf. Luk 2,25: »Og see, der var en Mand i Jerusalem, som hedde Simeon; og denne Mand var retfærdig og gudfrygtig; han ventede Israels Trøst; og den Hellig Aand var over ham« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 34

◀ **en from Kvinde** : hentyder til Luk 2,37 (206,2).

I trykt udgave: Bind 5 side 208 linje 34

◀ **efter en høiere Styrelse vare de tilstede** : hentyder til Luk 2,27, hvor det fortælles om Simeon, at han kom til templet »tilskyndet af Ånden«.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 1

◀ **De vare begge meget bedagede** : Om Simeon siges det ikke direkte, at han var gammel, men det plejer man at slutte ud fra Luk 2,26, hvor det fortælles, at Helligånden havde åbenbaret for ham, »at han ikke skulle se døden, før han havde set Herrens salvede«, og ud fra Luk 2,29, indledningen til Simeons lovsang: »Herre, nu lader du din tjener gå bort / med fred efter dit ord.« Jf. også S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien* (202,31), s. 175: »Nu var der paa den Tid i Jerusalem en from Olding ved Navn Simeon«. Om Anna fortælles det i Luk 2,36, at »hun var meget bedaget« (NT-1819), og i Luk 2,37, at hun var en enke på 84 år (206,2).

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 2

◀ **glade i Haabet** : spiller på Rom 12,12, hvor Paulus skriver: »Vær glade i håbet, udholdende i trængslen, vedholdende i bønner.«

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 3

◀ **Den, der ... imodtager dens Tilkommelse** : hentyder formentlig til Marias ord til englen Gabriel, da han havde bebudet, at hun skulle føde Jesus: »Se, jeg er Herrens tjenerinde. Lad det ske mig efter dit ord!« Luk 1,38. – Tilkommelse: komme, tilsynekomst.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 4

◀ **Propheternes Røst ... Johannes den Døbers ... Tale** : hentyder til evangeliernes beretninger om Johannes Døbers virksomhed i ørkenen, især Luk 3,3-9: »Og han kom i den hele Egn omkring Jordan og prædikede Omvendelses Daab til Syndernes Forladelse: Som skrevet er i Esaias den Prophets Talers Bog, hvor han siger: det er hans Røst, som raaber i Ørken; bereder Herrens Vei, gjører hans Stier jævne [jf. Es 40,3]. Hver Dal skal opfyldes, og hvert Bierg og Høi skal nedtrykkes, og det Krumme skal giøres lige, og de ujævne Veie skulle slettes; og alt Kiød skal see Guds Frelse [jf. Es 40,4-5; 52,10]. Derfor sagde han til Folket, som gik ud at døbes af ham: I Øgle-Unger! hvo viiste Eder, at flye fra den tilkommende Vrede. Bærer da Omvendelsens værdige Frugter, og begynder ikke at sige ved Eder selv: vi have Abraham til Fader; thi jeg siger Eder, at Gud kan opvække Abraham Børn af disse Stene. Men Øxen ligger og allerede ved Roden af Træerne; derfor skal hvert Træ, som ikke bærer god Frugt, afhugges og kastes i Ilden« (NT-1819). Jf. også S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien* (202,31), s. 177f.: »I de gamle Propheters Aand dadlede han [Johannes] med stræng Frimodighed Folkets Laster uden Persons Anseelse«.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 7

◀ **Patriarchernes troende Forventning** : hentyder måske til ApG 2,30-31, hvor Peter i sin pinseprædiken siger om »Patriarchen David« (NT-1819), at han havde forudset Kristi opstandelse. Normalt anvendes betegnelsen 'patriark' om Abraham (jf. Hebr 7,4), Isak og Jakob, men synes her brugt i bredere betydning, hvorfor der sikkert også hentydes til kap. 11 i Hebræerbrevet, hvor det siges, at ved troen »fik de Gamle godt Vidnesbyrd«; de gamle er Abel, Enok, Noa, Abraham, Sara, Josef og Moses. Om Abrahams tro hedder det fx i v. 10: »han forventede den Stad, som haver Grundvold, hvis Bygmester og Forarbejder er Gud«. Og om dem alle siges det i v. 13-14: »I Tro døde alle disse, uden at have opnaaet Forjættelserne, men saae dem langt borte, og lode sig overbevise, og hilsede dem, og bekiendte, at de vare Giæster og Udlændinge paa Jorden [208,16]. Men de, som sige Saadant, give klarligen tilkiende, at de søge et Fædreneland« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 8

◀ **staae hos** : bistå, støtte.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 9

◀ **Af Evangeliet ... efter sin Jomfrustand** : 206,2.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 20

◀ **Omskiftelse** : brat, gennemgribende forandring i livsforhold.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 22

◀ **Faderen i sin Grav** : lf. sammenhængen synes der at måtte være tale om: Manden i hans grav.

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 30

◀ **efter jødiske Begreber ... fri, naar Manden er død** : jf. Rom 7,2, hvor Paulus giver følgende eksempel på, at Moseloven kun er herre over et menneske, så længe det lever: »En gift kvinde er ved lov bundet til sin mand, så længe han lever; men dør han, er hun løst fra den lov, der bandt hende til ham.« Jf. også 1 Kor 7,39, hvor Paulus fremsætter følgende bestemmelse for de kristne i Korinth: »En kvinde er bundet, så længe hendes mand lever; men dør manden, er hun fri til at gifte sig, med hvem hun vil, blot det sker i Herren.«

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 33

◀ **i Opstandelsen ... Mand og Kvinde** : hentyder til Jesu afvisende svar til saddukæerne, der ville vide, hvem af de syv brødre, som alle havde været gift med den samme kvinde, der skulle være gift med hende i opstandelsen: »i Opstandelsen skulle de hverken tage til ægte, ei heller bortgiftes; men de ere ligesom Guds Engle i Himmelen«, Matt 22,30 (NT-1819). Jf. også Gal 3,28, hvor Paulus skriver om dem, der er døbt til Kristus: »Her er ikke Jøde eller Græker; her er ikke Træl eller Fri; her er ikke Mand eller Kvinde, thi I ere alle Een i Christo Jesu« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 209 linje 34

◀ **Tærings**: betegnelse for forskellige langvarige sygdomme, som bevirker, at kroppen lidt efter lidt afmagres og svinder ind, eller at enkelte organer lidt efter lidt ødelægges og tæres op; ringe levevilkår.

I trykt udgave: Bind 5 side 210 linje 7

◀ **m. T.** : min tilhører.

I trykt udgave: Bind 5 side 210 linje 23

◀ **næst Gud selv** : (lige) efter Gud selv.

I trykt udgave: Bind 5 side 210 linje 32

◀ **varagtig** : udholdende, vedholdende.

I trykt udgave: Bind 5 side 210 linje 35

◀ **overiles** : overraskes, overrumples.

I trykt udgave: Bind 5 side 211 linje 2

◀ **den Forklarede** : den, der er forvandlet til en anden (og herligere) skikkelse.

I trykt udgave: Bind 5 side 211 linje 6

◀ **kun trofast Elskov tjener syv Aar ... for Lønnen** : hentyder til beretningen om Jakobs kærlighed til Rakel, 1 Mos 29,15-30. Jakob, der er flygtet til sin morbror Laban, er forelsket i hans yngste og meget smukke datter Rakel. Da Laban tilbyder Jakob løn for det arbejde, han udfører for ham, siger Jakob: »Jeg vil tjene hos dig syv år for din yngste datter Rakel.« Det går Laban med til. Da Jakob har tjent i syv år, beder han om at få sin kone. Laban arrangerer et stort gilde, men om aftenen tager han sin ældste datter Lea, der ikke er smuk, og fører hende ind til Jakob i stedet for Rakel. Da Jakob næste morgen opdager, at han er blevet narret, går han i rette med Laban, der tilbyder Jakob også at få Rakel, hvis han vil tjene hos ham i syv år til. Det går Jakob ind på, og han får sin elskede Rakel. Derpå tjener han de syv år hos Laban, og han elsker Rakel højere end Lea.

I trykt udgave: Bind 5 side 211 linje 10

◀ **daarligen** : tåbeligt, dumt.

I trykt udgave: Bind 5 side 211 linje 21

◀ **det golve Figentræ** : hentyder formentlig til Jesu lignelse om det ufrugtbare figentræ, Luk 13,6-9. Jf. også beretningen om Jesu forbandelse af figentræet, der kun bar blade, Matt 21,18-20.

I trykt udgave: Bind 5 side 211 linje 21

◀ **er hun i Stilhed** : jf. 1 Tim 2,11-12, hvor Paulus skriver: »Qvinden bør tage mod Lærdom i Stilhed, med Underdanighed; men Qvinden tilsteder jeg ikke at lære, ikke heller at byde over Manden, men at være i Stilhed« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 212 linje 18

◀ **vælger den bedre Deel** : spiller på beretningen om Jesu besøg hos søstre Martha og Maria, hvor Jesus siger til den travle Martha: »Martha, Martha! Du gør dig bekymringer og er urolig for mange ting. Men ét er fornødent. Maria har valgt den gode del, og den skal ikke tages fra hende«, Luk 10,41-42.

I trykt udgave: Bind 5 side 213 linje 3

◀ **Livet forgaaer og dets Lyst** : spiller på 1 Joh 2,17: »Og Verden forgaaer, og dens Lyst; men hvo som gjør Guds Villie, bliver til evig Tiid« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 213 linje 8

◀ **Den, der vil høste, førend han saaer** : spiller måske på Jesu lignelse om de betroede talenter, Matt 25,14-30. Her fortælles det om den tjener, der havde fået én talent betroet af sin herre, da han rejste udenlands, at han gik hen og gravede den ned i jorden. Og da hans herre kom hjem og gjorde regnskab med ham, sagde ham: »Herre, jeg kender dig som en hård mand, der høster, hvor du ikke har sået, og samler, hvor du ikke har spredt, og af frygt for dig gik jeg hen og gemte din talent i jorden. Se, her har du, hvad dit er«, v. 24-25. Jf. også Luk 19,21, hvor tjeneren siger: »Jeg var nemlig bange for dig, fordi du er en streng mand, som tager ud, hvad du ikke har sat ind, og høster, hvad du ikke har sået.«

I trykt udgave: Bind 5 side 213 linje 10

◀ **uden at han jo** : der ikke.

I trykt udgave: Bind 5 side 213 linje 17

◀ **de daarlige Brudejomfruer ... nogen Taalmodighed** : hentyder til Jesu lignelse om de ti brudepiger, Matt 25,1-13: »Da skal Himmeriges Rige lignes ved ti Jomfruer, som toge deres Lamper, og gik Brudgommen imøde. Men de fem af dem vare kloge, og de fem daarlige. De daarlige toge deres Lamper, men toge ikke Olie med sig. Men de kloge toge Olie i deres Kar tilligemed deres Lamper. Og der Brudgommen tøvede, slumrede de alle, og sov ind. Men ved Midnat skede Anskriig: see, Brudgommen kommer; gaaer ham imøde! Da bleve Jomfruerne alle opvakte, og gjorde deres Lamper tilrette. Men de daarlige sagde til de kloge: giver os af Eder Olie, thi vore Lamper udslukkes. Men de kloge svarede og sagde: det maatte ikke blive nok til os og Eder; men gaaer heller hen til Sælgerne, og kjøber for Eder selv. Men der de vare bortgangne at kjøbe, kom Brudgommen; og de, som vare rede, gik ind med ham til Bryllup; og Døren blev tillukt. Siden kom de andre Jomfruer, og sagde: Herre, Herre, lad op for os! Men han svarede, og sagde: sandelig siger jeg Eder, jeg kiender Eder ikke. Vaager derfor, thi I vide hverken Dag eller Time, paa hvilken Menneskens Søn kommer« (NT-1819). – daarlige: tåbelige.

I trykt udgave: Bind 5 side 213 linje 18

◀ **ikke skal prise ... lykkeligt, før han er død** : hentyder formentlig til Sir 11,34: »Priis ingen lykkelig, før hans Endeligt kommer« (GT-1740). Jf. også talemåderne 'Hold ingen for lyksalig, før han kommer i sin grav' og 'Ingen kan siges lyksalig eller ulyksalig før sin død', jf. E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* (192,23) bd. 1, s. 646.

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 7

◀ **der er Haab, saalænge der er Liv** : hentyder til ordsproget 'Sålænge der er liv, er der håb', jf. nr. 1022 i N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld* (198,16), s. 38.

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 9

◀ **forsørger** : sørger for, har omsorg for.

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 13

◀ **Spurven ... uden Guds Villie falder til Jorden** : hentyder til Matt 10,29, hvor Jesus siger: »Sælges ikke to Spurve for een Penning? og ikke een af dem falder paa Jorden uden Eders Faders Villie« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 13

◀ **udsluk ikke Aanden** : jf. 1. Thess 5,19.

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 29

◀ **kast (...) al Din Sorg paa Gud** : jf. 1 Pet 5,7: » Kaster al Eders Sorg paa ham [Gud], thi han haver Omhu for Eder« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 30

◀ **seer Himlen aaben** : spiller på Jesu svar til Nathanael: »Sandelig, sandelig siger jeg jer: I skal se himlen åben og Guds engle stige op og stige ned over Menneskesønnen«, Joh 1,51 (NT-1819, 1,52). Jf. også Stefanus' udbrud, inden han bliver stenet: »Nu ser jeg himlen åben, og Menneskesønnen stå ved Guds højre side«, ApG 7,56.

I trykt udgave: Bind 5 side 214 linje 32

◀ **Trængselen »stakket« (2 Cor. 4, 17) ... af det Evige** : I 2 Kor 4,17 skriver Paulus: »Thi vor Trængsel, som er stakket og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed«, og videre i v. 18: »i det vi ikke ansee de synlige Ting, men de usynlige; thi de synlige ere timelige, men de usynlige ere evige« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 215 linje 16

◀ **Livet forgaaer og dets Lyst** : 213,8.

I trykt udgave: Bind 5 side 215 linje 29

◀ **Dødes Opstandelse ... de Retfærdiges og de Uretfærdiges** : hentyder formentlig til Joh 5,28-29, hvor Jesus siger: »den Time kommer, paa hvilken alle de i Gravene skulle høre hans [Menneskesønnens] Røst; og de skulle gaae frem, de, som have gjort godt, til Livsens Opstandelse; men de, som have gjort ondt, til Dommens Opstandelse« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 216 linje 2

◀ **en salig Forening med ... dem, som Livet skilte fra Dig** : udtrykker den dogmatiske opfattelse, at man skal møde sine kære i opstandelsen og forenes med dem i det evige liv.

I trykt udgave: Bind 5 side 216 linje 3

◀ **jager ligesom Kjerligheden Frygten ud** : hentyder til 1 Joh 4,18: »Frygt er ikke i Kierligheden, men den fuldkomne Kierlighed driver Frygten ud« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 216 linje 14

◀ **iilfærdige** : fortravlede, forivrede.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 2

◀ **Af vort forelæste Evangelium ... Jerusalem** : 206,2.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 8

◀ **levet som en ret Ægte-Hustrue ... sin Ægte-Husbond** : hentyder til ritual for brudevielse, hvor præstens andet spørgsmål til bruden lyder: »Om I da vil leve saa med Ham, baade i Medgang og Modgang, i hvad Lykke Gud den almægtige vil Eder tilføie, som en Ægte-Hustru (Danneqvinde) bør at leve med sin Ægte-Husbond?« Hertil svarer hun: »Ja«, *Forordnet Alter-Bog* (206,2), s. 257.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 12

◀ **»en ret Enke ... Nat og Dag.« (1 Tim. 5, 5.)** : citat fra de menighedsregler for enker, som Paulus skriver til Timotheus, 1 Tim 5,3-15 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 13

◀ **Den, der er tro over Lidet, bliver sat over Meget** : hentyder til Jesu lignelse om de betroede talenter,

Matt 25,14-30 (183,17), her v. 21 og v. 23.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 15

◀ **en Prophetinde, som Evangeliet siger** : 206,2.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 18

◀ **Opfyldelsen ... hilset i det Fjerne** : 208,16.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 21

◀ **den Benaadede** : den, der omfattes med nåde; hentyder formentlig til englen Gabriels hilsen til Maria, da han kom til hende for at bebude Jesu fødsel: »hil være dig, du Benaadede! Herren er med dig, du Velsignede iblandt Qvinderne!« Luk 1,28 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 29

◀ **Prophetinde ... givet en Qvinde blandt Jøderne** : I GT er der tale om fire navngivne profetinder: Arons søster Mirjam (GT-1740: Maria), 2 Mos 15,20; Debora, der også er dommer, Dom 4,4; Hulda, 2 Kong 22,14ff.; og Noadja, Neh 6,14. Dertil kommer en unavngiven profetinde, der omtales i Es 8,3.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 30

◀ **den folkelige Anskuelse ... som ufuldkomnere end Manden** : En sådan opfattelse af kvinden kommer flere gange til udtryk hos Paulus, jf. 1 Kor 11,3: »manden er kvindens hoved«; 11,7: »kvinden er mandens afglans«; og 11,8-9: »For manden kom ikke fra kvinden, men kvinden fra manden, og manden blev ikke skabt for kvindens skyld, men kvinden for mandens skyld«; jf. endvidere Ef 5,21-24. Et lignende jødisk kvindesyn findes udtrykt i Ordsp 27,15-16; 31,3; i Præd 7,28; og i Sir 9,1-9; 19,2; 25,13-26; 42,14.

I trykt udgave: Bind 5 side 217 linje 31

◀ **Idræt** : handling, bedrift.

I trykt udgave: Bind 5 side 218 linje 21

◀ **»giver han ikke Feigheds ... Aand« (2 Tim. 1, 7)** : delvis citat fra 2 Tim 1,7, hvor Paulus i et afsnit om trofasthed mod evangeliet skriver: »Thi Gud haver ikke givet os Feigheds Aand, men Krafts og Kierligheds og Sindigheds Aand« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 218 linje 24

◀ **hvad et Menneske elsker ... ligner han ogsaa** : hentyder til ordsproget 'Hvad man elsker, det ligner man', jf. nr. 514 i N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld* (198,16), s. 19. – elsker af sin ganske Sjel: hentyder formentlig til 5 Mos 6,5: »Og du skal elske HERREN din Gud, af dit ganske Hierte, og af din ganske Siel, og af din Formue [evne, kraft]« (GT-1740), jf. også Matt 22,37.

I trykt udgave: Bind 5 side 218 linje 31

◀ **Tidens Fylde** : 208,22.

I trykt udgave: Bind 5 side 218 linje 35

◀ **see, hvad han saae ... vandre hjem i Fred** : hentyder til indledningen af Simeons lovsang, Luk 2,29-30: »Herre, nu lader du din tjener gå bort / med fred efter dit ord. / For mine øjne har set din frelse.«

I trykt udgave: Bind 5 side 219 linje 9

◀ **Salige de Øine, som saae, hvad han saae** : hentyder til Jesu ord til disciplene, Luk 10,23: »Salige er de øjne, som ser det, I ser.«

I trykt udgave: Bind 5 side 219 linje 10

◀ **graahærdet** : gråhåret.

I trykt udgave: Bind 5 side 219 linje 11

◀ **Førstefødselsret, man ... bortgiver for en Ret Lindser** : hentyder til beretningen om Esau, der udmattet og nær døden af sult solgte sin førstefødselsret til sin yngre tvillingebror Jakob for en ret lins, 1 Mos 25,29-34.

I trykt udgave: Bind 5 side 219 linje 24

◀ **Lige for Lige i det Venskab, der skal holdes** : hentyder til ordsproget 'Lige for lige, om venskab skal holdes', jf. nr. 5611 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* (192,23) bd. 1, s. 619.

I trykt udgave: Bind 5 side 219 linje 35

◀ **et godt Ord ... et Guldæble i en Sølvskaal** : hentyder til Ordsp 25,11: »Som Guldæble i udgravne Sølv-Skaaler, saa er et Ord, som tales i sin Tiid« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 5 side 220 linje 1

◀ **en Skat, der er udsat paa Rente** : 183,17.

I trykt udgave: Bind 5 side 220 linje 2

◀ **henstiller (...)** til : overgiver til, giver hen til, overlader.

I trykt udgave: Bind 5 side 220 linje 17

◀ **daarligen** : tåbeligt, dumt.

I trykt udgave: Bind 5 side 220 linje 34

◀ **skuffe sig selv** : bedrage sig selv, narre el. vildlede sig selv.

I trykt udgave: Bind 5 side 220 linje 35

◀ **»i al Taalmodighed ... med Glæde« (Colos. 1, 11)** : citat efter NT-1819, som dog har »til al Taalmodighed«. Citatet er taget ud af en større sammenhæng, Kol 1,9-11, hvor Paulus skriver, at han og hans medarbejder Timotheus vedblivende beder om, at kolossenserne må få fuld kundskab om Guds vilje, så de kan leve efter Herrens vilje og til hans behag, gøre gode gerninger og vokse i kundskab om Gud, »styrkede med al Styrke efter hans Herligheds Kraft til al Taalmodighed og Langmodighed med Glæde«.

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 20

◀ **gaaer han ud paa Veie og Stier** : spiller formentlig på Jesu lignelse om det store festmåltid, Luk 14,16-24. En mand, der ville holde et stort festmåltid, indbød mange, og da tiden kom, sendte han sin tjener ud for at tilkalde de indbudte. Men én efter én bad de sig undskyldt, fordi de var optaget af forskellige gøremål. Da manden fik det at vide af sin tjener, befalede han ham at gå ud på byens »Stræder og Gader« (v. 21, NT-1819) og hente de fattige, vanføre, blinde og lamme ind til festen. Da tjeneren havde gjort som befalet, meddelte han sin herre, at der stadig var plads. Så sagde manden til sin tjener, at han skulle gå ud »paa Veiene og ved Gierderne« (v. 23, NT-1819) og nøde dem til at komme, så huset kunne blive fyldt.

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 23

◀ **ved den fjerde Time ... og ved Hanegal** : 196,35.

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 23

◀ **lyttende efter et sagte Fodtrin af Opfyldelsen** : spiller formentlig på Rom 10,15, hvor Paulus med henvisning til Es 52,7 skriver: »Hvor herligt lyder fodtrinene af dem, der bringer godt budskab.«

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 25

◀ **Templets Tinde** : udtrykket kendes fra beretningen om Jesu fristelse, hvor Djævelen bl.a. stillede Jesus på templets tinde og fristede ham til at springe ud, Matt 4,5.

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 30

◀ **beraadført sig med ... Stjernekyndige og Skriftlærde** : hentyder formentlig til beretningen om de vise mænd hos kong Herodes, Matt 2,1-8. De vise mænd kom til Jerusalem og spurgte, hvor jødernes nyfødte konge var at finde, for de havde set hans stjerne gå op og var nu kommet for at tilbede ham. Da Herodes hørte det, sammenkaldte han alle ypperstepræster og de skriftkloge og spurgte dem, hvor Kristus skulle fødes. De svarede, at det skulle ske i Betlehem. Så tilkaldte Herodes de vise mænd og forhørte sig indgående om, hvornår stjernen havde vist sig; derpå sendte han dem til Betlehem.

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 30

◀ **Herrens Tjenerinde** : 209,4.

I trykt udgave: Bind 5 side 221 linje 34

◀ **Bønnen er en ørkesløs Tale ... »arbejder i Himlene«** : jf. tekstredigeringen, s. 190.

I trykt udgave: Bind 5 side 222 linje 8

◀ **som kun udjages ved Bøn og megen Fasten** : hentyder til beretningen om Jesu helbredelse af den månesyge dreng, Matt 17,14-21. Da Jesus havde helbredt drengen ved at jage dæmonen ud af ham og var blevet alene med disciplene, spurgte de ham, hvorfor det ikke var lykkedes dem at udjage dæmonen. Jesus svarede dem: »Fordi I har så lille en tro.« Og han føjede til: »Den slags fordrives kun ved bøn og faste«, v. 21.

I trykt udgave: Bind 5 side 222 linje 11

◀ **holder (...) ved** : vedbliver.

I trykt udgave: Bind 5 side 222 linje 12

◀ **gjør vel mange Ord og lange Taler** : hentyder formentlig til Matt 6,7, hvor Jesus siger til dem, der hørte hans bjergprædiken: »Når I beder, så lad ikke munden løbe, som hedningerne gør, fordi de tror, at de bønføres for deres mange ord.«

I trykt udgave: Bind 5 side 222 linje 14

◀ **samle sit Sind (...) vanskeligere end at indtage en Stad** : hentyder til Ordsp 16,32: »En langmodig er bedre end en vældig Mand; og den, som hersker over sin Aand, end den, der indtager en Stad« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 5 side 222 linje 19

◀ **ligesom Simeon ... vandre bort herfra** : 219,9.

I trykt udgave: Bind 5 side 223 linje 15

◀ **gaae ind til Hvilen** : her i overført betydning om at dø (183,7). Jf. også Hebr 4,1-3: »Lader os derfor, da Forjættelsen at indgaae til hans Hvile endnu staaer os aaben, vogte os, at ikke Nogen af Eder skulde synes at blive tilbage. Thi ogsaa os er Forjættelsen forkyndet, ligesom Hine; men Ordet, som de hørte, hjalp dem ikke, fordi det ikke forenede sig med Troen i dem, som hørte det. Thi vi indgaae til Hvilen, vi, som troe, efter hvad han haver sagt: saa svoer jeg i min Vrede: sandelig, de skulle ikke indgaae til min Hvile; nemlig efterat Gierningerne ved Verdens Skabelse vare fuldendte« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 224 linje 7

◀ **salig den Ufrugtbare** : hentyder måske til Jesu ord til de kvinder, der jamrede og græd, da han var på vej til Golgata, Luk 23,28-31, især v. 29: »For der kommer dage, da man vil sige: Salige er de, som ikke kunne få børn [NT-1819: »de ufrugtsommelige«], de moderliv, som ikke fødte, og de bryster, som ikke gav die.«

I trykt udgave: Bind 5 side 224 linje 15

◀ **Intet at beundre** : citat fra Horats *Breve* 1. bog, brev 6, 1: »Nil admirari«, jf. *Q. Horatii Flacci opera* (192,27), s. 232. I *Q. Horatius Flaccus' samtlige Værker*, udg. og overs. af J. Baden, bd. 1-2, Kbh. 1792-93; bd. 2, s. 299, gengives udtrykket og sammenhængen således: »Intet at beundre, Numicius, er næsten det første og eneste, som kan tilveiebringe og vedligeholde Lyksalighed.« I en note forklarer Baden udtrykket »Intet at beundre« således: »intet at ansee som Stort, intet værd at attraae, eller at frygte for«, s. 304.

I trykt udgave: Bind 5 side 224 linje 23

◀ **aflagt det Barnagtige** : hentyder til 1 Kor 13,11, hvor Paulus skriver: »Da jeg var et Barn, taledede jeg som et Barn, tænkte jeg som et Barn, dømte jeg som et Barn; men da jeg blev Mand, aflagde jeg det Barnagtige« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 5 side 224 linje 25

◀ **der er intet Nyt under Solen** : jf. Præd 1,9.

I trykt udgave: Bind 5 side 224 linje 26

◀ **intet Vidunderligt i Livet** : hentyder formentlig til Præd 1,14: »Jeg så, at alle de ting, der sker under solen, er tomhed og jagen efter vind.« Jf. også 2,11: »Men da jeg så tilbage på alt det, mine hænder havde udført, og på det slid, jeg havde haft med at udføre det, da var det alt sammen tomhed og jagen efter vind,

Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K5,

og der var ikke noget udbytte af det under solen.«

I trykt udgave: Bind 5 side 224 linje 27